

164

Aralık 2015

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

TÜRKİYE-RUSYA UÇAK KRİZİ
TARIMI VURACAK MI?

M.GÖKHAN KİLİT
İKV Uzmanı

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

TÜRKİYE-RUSYA UÇAK KRİZİ TARIMI VURACAK MI? Gökhan Kilit, İKV Uzmanı

Genel Tespitler

- Rusya'nın geçtiğimiz yıl AB'ye uyguladığı tarım ürünleri ambargosunun ardından, ülkemizden Rusya'ya olan gıda ürünleri ihracatında çok büyük artış yaşanması bekleniyor, özellikle sebze meyve ihracatında yüzde 40'a varan artışlar öngörülmüyordu. Ancak geldiğimiz noktada, iki ülke arasında yaşanan uçak krizi ile birlikte, bu önemli ihracat pazarımıza tarım ürünleri satamamak tehlikesiyle karşı karşıyayız.
- Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı tarım ürünleri ihracatı içerisinde meyve ve sebzenin payı yüzde 90'ın üzerindeyken, ithalatta ise hububatın payı yüzde 80'den fazla.
- Türkiye ile Rusya arasında yaklaşık 4 milyarlık bir tarımsal ürün ticareti bulunurken alınan ambargo kararının iki tarafa etkileri olacağı aşikar.
- Rusya'nın AB'ye de uyguladığı yasağın ardından, coğrafi açıdan en yakın pazarı oluşturan ve ihtiyacı karşılaması açısından önemli üretim rakamlarına sahip olan Türkiye'den de gıda ürünleri almayacak olması Rusya pazarında enflasyonist bir baskı oluşturacak.
- Türkiye'de üreticiler, alternatif pazarlardan pay alabilmek için bazı pazarlarda fiyatlarını düşürmek zorunda kalabilir.. Aradaki farkın da devlet tarafından karşılanması bu alternatif pazarlara erişmek açısından belirleyici olacaktır.
- Rusya'nın tarım ürünlerine yönelik uygulayacağı kısıtlama karşısında, Türkiye'nin ihracatçıyı desteklemesi, mevcut pazarlarını koruması ve yeni pazarlara yönelmesi gerekiyor. AB, Rusya'nın 1 yılı aşkın süredir uyguladığı gıda ürünleri ambargosu süresince mevcut pazarlardaki konumu güçlendirme ve alternatif pazarlara yönelme çalışmaları sonucunda, üçüncü ülkelere yapılan toplam tarımsal gıda ihracatını, bir yıl öncesine kıyasla yüzde 5.7 artırdı.
- Rusya'nın tavuk eti ithalatına yönelik kısıtlama kararının ise sektör üzerinde çok fazla olumsuz etki yapmayacağı söylenebilir.
- Ambargo sonrası Rusya pazarında 2 puanlık bir enflasyon artışı uzmanlar tarafından konuşulmaya başlandı.
- Genel olarak sebze meyve piyasasında yüzde 25 ile 45 arası değişen fiyat gerilemeleri yaşanmaya başlandı. Bu sürerse üretici zarar görür. Üretim zarar görür. Türkiye'nin gıda güvencesi tehlikeye girer.
- Özellikle zincirin en hassas halkasını oluşturan üreticinin mağduriyetini giderecek söylemler geliştirilmeli ve acil önlemler alınmalı.

Rusya'nın Tarım Ürünleri Ambargosu

Uçak krizi sonrasında gündeme gelen yaptırımlarla ilgili Rusya ilk adımı attı. Rusya, 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde, bazı tarım ürünlerinin ithalatına yasak getirmeye hazırlanıyor. Yasaklanması öngörülen ürünler listesinde; domates, soğan, arpacık soğanı, karnabahar, brokoli, salatalık, portakal, mandalina ve diğer turuncu meyveleri, elma, üzüm, armut, şeftali, kayısı, erik, çilek, karanfil, tavuk eti, hindi eti ve tuz yer aldı. Buna karşılık limon, kırmızı et, süt ürünleri ve balık ise yaptırım listesine **girmeyen** ürünler oldu. Türkiye'den endüstriyel ürünlerin kısıtlanması ile ilgili bir yasak olmadığını açıklayan Rusya, tarım ürünleri, sebze ve meyve alımlarının yasaklanacağını ancak sınırlamaların enflasyon baskısı yüzünden bir kaç hafta ertelenebileceğini duyurdu.

Çok uzak değil, geçtiğimiz yıl içinde, Rusya'nın AB'ye uyguladığı tarım ürünleri ambargosunun ardından, ülkemizden Rusya'ya olan gıda ürünleri ihracatında çok büyük artış yaşanması bekleniyor, özellikle sebze meyve ihracatında yüzde 40'a varan artışlar öngörülüyordu. O günlerde hayale kapılmak yerine doğru planlama ile bu süreci uzun vadeli fırsata çevirmek sektör için en doğru olan stratejiydi. Pazarın büyüklüğü ve sürekliliği için gerekli olan buydu. Çünkü, Rusya'ya olan gıda ürünleri ihracatımızda zaten dönemsel olarak kimyasal kalıntı iddiaları nedeniyle sorunlar yaşıyoruz. Gıda güvenliği konusunda en sıkı uygulamalara sahip AB'ye ihraç ettiğimiz ürünlerin zaman zaman Rusya'dan geri döndüğüne şahit olduk. Rusya'nın AB'den ithalatını kesmesi aslında çok büyük fırsatlar olmasına rağmen Türkiye'ye beklediği ölçüde bir avantaj sağlamadı. Sürecin iyi değerlendirilmesi halinde Türkiye, pazardaki konumunu güçlendirmesi açısından büyük oranda fayda sağlayacaktı. Rusya tarafından AB'ye uygulanan ambargo ile Rusya pazarı Türkiye için bir anda "eski ama yeni" bir alternatif olacaktı. Ancak **bugün geldiğimiz noktada, iki ülke arasında yaşanan uçak krizi ile birlikte, bu önemli ihracat pazarımıza tarım ürünleri satamamakla karşı karşıyayız.**

Genel Olarak Tarım Ürünleri Ticaretimiz Ne Durumda?

Türkiye yaklaşık 190 ülkeye 18 milyar doların üzerinde tarım ürünü satıyor. Türkiye 2014 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 5.7 artışla 18 milyar 759 milyon dolarlık tarım ürünleri ihracatı gerçekleştirdi. Aynı dönemde tarım ürünleri ithalatımız ise 18 milyar 58 milyon dolar oldu. Yani tarımsal dış ticaret dengemiz 700 milyon dolar fazla verdi.

Türkiye'nin tarım ürünleri **ihracatında** Irak ilk sırada yer alıyor. Türkiye 2014 yılında Irak'a 3 milyar 456 milyon dolarlık ihracat yaptı. Bu rakam toplam tarım ürünleri ihracatımızın yaklaşık 5'te 1'i. Bu ülkeyi 1.5 milyar dolarlık ihracat rakamımızla Almanya takip ederken, yaklaşık 1.27 milyar dolar ihracat ile Rusya bu iki ülkenin ardında yer alıyor. İtalya 912 milyon dolar ile 4'üncü, önceki yıl 507 milyon dolarlık ihracatla 7'nci sırada yer alan Suriye ise 2014'te 724 milyon dolar ile 5'inci sırada yer aldı. En çok ihracat yapılan ilk 10 ülke arasında bulunan diğer ülkeler ise ABD, Hollanda, İngiltere, Fransa ve Suudi Arabistan oldu. Tarımsal ürün ihracatımızda ilk 10 ülke çok önemli çünkü 10 milyar dolar ile bu alandaki ihracatımızın yüzde 58'ini kapsıyor.

Tarım ürünleri **ithalatımızda** ise ilk sırada yaklaşık 2.8 milyar dolar ile Rusya yer alırken bu ülkeyi, 1 milyar ile ABD, üçüncü sırada ise 804 milyon dolarla Ukrayna bulunuyor. Brezilya, Endonezya, Almanya, Hollanda, Paraguay, Bulgaristan ve Romanya

ise ilk 10 ülke arasında yer alırken, ilk 10 ülkeden yapılan ithalat toplam ithalatın yaklaşık yüzde 60'ı ki bu da rakamsal olarak 7,5 milyar dolar demek.

Rusya ile Tarımsal Ticaret Verileri

Türkiye'nin tarım ürünleri ticaretinde Rusya ilk sıralarda yer alırken, iki ülkenin birbirleri ile yaptığı tarım ürünleri ticaretinin özellikle 2006 yılından sonra arttığı gözlemleniyor. **Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı tarım ürünleri ihracatı içerisinde meyve ve sebzenin payı yüzde 90'ın üzerindeyken, ithalatta ise hububatın payı yüzde 80'den fazla.** Rusya, tarımda önemli bir ithalatçı ama aynı zamanda özellikle tahıl ve yağlı tohumlarda önemli bir ihracatçı. Türkiye, başta yaş sebze ve meyve olmak üzere birçok ürünü ihraç ediyor. Ancak ihraç ettiği kadar çok daha fazlasını ithal ediyor.

Küresel ticaretteki verilerimizi paylaşırken de belirttiğimiz gibi tarım ürünleri ihracatımızın 1.27 milyar doları Rusya'ya yapılıyor. İthalatımızın ise 2.8 milyar doları Rusya'dan gerçekleşiyor. Görüldüğü gibi Rusya'ya karşı tarım ve gıda ürünlerinde dış ticaret açığımız 1 milyarın üzerinde. **Türkiye ile Rusya arasında yaklaşık 4 milyarlık bir tarımsal ürün ticareti bulunurken, alınan ambargo kararının iki tarafa etkileri olacağı aşikar.**

Rusya'ya yaptığımız tarımsal ihracat içinde en önemli pay 622 milyon dolarla meyve ve 385 milyon dolarla sebze olarak görülüyor. Meyve grubunda öne çıkan ürünler ise turunçgiller ve üzüm olurken, sebze ürünlerinde domates en önemli ihraç kalemi. Bunların yanında su ürünleri, yağlı tohum ve kanatlı et ürünlerinde önemli potansiyelimiz bulunuyor. Rusya'dan yaptığımız ithalatta ise hububat ve yağlı tohum ürünleri ilk sırada.

Rusya Pazarı Nasıl Etkilenir?

Yaklaşık 43 milyar dolarlık tarım ve gıda ürünleri ithalatı yapan Rusya dünyanın önemli gıda ithalatçısı ülkelerinden biri. Rusya'nın ithalat yaptığı ülkeler içerisinde Türkiye'nin payı ise yaklaşık yüzde 3'ken, 1 yıl önce boykot kararı aldığı AB ve ABD'den **tarımsal ürün ithalatı, toplam ithalatının yüzde 50'ye yakını oluşturuyordu.**

Rusya aldığı bu kararla gıda ürünlerimize yasak getirirken, akıllara, şu soru geliyor. Bu kararın Rusya pazarına hiç mi etkisi olmayacak? Yıllar önce Rusya, yaş sebze ve meyvemizde insan sağlığına zararlı kimyasal maddeler bulunduğu gerekçesiyle ithalat yasağı olasılığını gündeme getirmişti. O dönemde Rusya'da basın organlarında Türkiye'den gelen ürünleri savunan haberler yer almıştı. Çünkü tarım ürünlerimizin kalite ve fiyat açısından Rusya pazarında dengeleyici unsuru var. Rusya'nın, en büyük tedarikçisi olduğu AB'ye uyguladığı yasağın ardından, coğrafi açıdan **en yakın pazarı oluşturan ve ihtiyacı karşılama açısından önemli üretim rakamları bulunan Türkiye'den de gıda ürünlerini almayacak olması Rusya pazarında enflasyonist bir baskı oluşturacak.**

Tarım Ürünleri Ambargosuna Alternatif Pazarlar Çözüm Olur mu?

Rusya'nın tarım ürünlerine yönelik uygulayacağı kısıtlama karşısında, **Türkiye'nin ihracatını desteklemesi, mevcut pazarlarını koruması ve yeni pazarlara yönelmesi gerekiyor.** Genel olarak ihracatın belli pazarlar üzerine

yoğunlaşması o pazara yönelik yaşanan gelişmelere büyük ölçüde bağımlı olunması sonucunu getiriyor. Bunun örneğini yazımızın ilerleyen bölümlerinde, **Rusya'nın AB'ye uyguladığı ambargonun sonuçlarını değerlendirdiğimizde, yoğun olarak Rusya ile tarım ürünleri ticareti yapan AB üye ülkelerinin, doğal olarak en çok etkilenen ülkeler olduğunu görüyoruz.** Ancak ihracatında pazar genişliği bulunan AB üye ülkeleri süreci daha az zararla geçiriyorlar. Hatta aralarında ihracatını arttıran ülkeler de var. AB yürürlükte olan ambargo süresince mevcut pazarlardaki konumu güçlendirme ve alternatif pazarlara yönelme çalışmaları sonucunda, üçüncü ülkelere yapılan toplam tarımsal gıda ihracatını, bir yıl öncesine kıyasla yüzde 5.7 artırdı.

Ortadoğu, Afrika, Kafkaslar, Balkanlar, Orta Asya ve AB önceliğimiz olsa da ülke olarak uzaklık gözetmeden küresel tarım ticaretinde, her ülkenin tarımsal ithalat ihtiyacına ürünlerimiz doğrultusunda cevap verecek konumda olmalıyız. **Alternatif pazarlardan pay alabilmek için bazı pazarlarda fiyatlarımızı düşürmek zorunda kalabiliriz. Bu durumda, kazanç açısından oluşacak farkın devlet tarafından karşılanması tarım ürünleri ihracatında rekabet gücümüzü koruyabilmemiz için kaçınılmaz olabilir.** Başta üretici olmak üzere tarımsal gıda zincirinin tüm unsurlarını gözetmeliyiz.

Rusya'nın tavuk eti ithalatına yönelik kısıtlama kararının ise sektör üzerinde çok fazla olumsuz etki yapmayacağı söylenebilir. Türkiye, Rusya'ya bu alanda 2015'in ilk 10 ayında toplam 8 milyon dolar ihracat gerçekleştirdi. Rusya ile Türkiye arasındaki ticarete çok büyük ihracat potansiyelimiz olmasına rağmen beyaz et sektörü, çok önemli bir konuma sahip değil. Beyaz et sektörü açısından en önemli ülke Irak, çünkü Türkiye'de beyaz et ihracatının yüzde 60-65'i Irak'a yapılıyor.

Krizin Etkileri Erken mi Başladı?

Yaşanan krizden hem Türkiye hem Rusya pazarı etkilenecek gibi gözüküyor. 143 milyon nüfusa sahip Rusya tabii ki Türkiye için önemli bir pazar ancak **Türkiye'nin devreden çıkması ile zaten AB ve ABD'ye ambargo uygulayan Rusya bu yoğun nüfusu nasıl besleyecek?** İhtiyaç duyduğu ürünleri üretmesi mümkün olmayan Rusya'nın bu ürünleri yakın pazarlardan karşılaması olası gözüküyor. Bu da fiyat artışı demek. **Ambargo sonrası Rusya pazarında 2 puanlık bir enflasyon artışı uzamanlar tarafından konuşulmaya başlandı bile.**

Rusya tarım ürünlerimize getirdiği yasakta narenciye ürünleri içerisinde limonu listeye dahil etmedi. Bunu nedeni ise, limon ihtiyacının yüzde 80'ini Türkiye karşılıyor olmasında yatıyor. Aynı şekilde dünya ticaretinin yüzde 75'ine hakim olduğumuz fındık da yasaklı ürünler listesinin dışında tutulmuş. Rusya, AB'ye uygulamaya devam ettiği ambargoda yer alan et ürünlerine de bir sınırlama getirmiyor.

Domates ve salatalık gibi ürünlerde Ocak-Ekim 2015 döneminde Rusya önemli miktarda ithalat gerçekleştirdi. 1 Ocak 2016 tarihinde başlayacak kısıtlama ilk olarak sera üretimini etkileyebilir. Yasağın henüz başlamamış olmasına rağmen çıkan haberler piyasayı tedirgin etti. Tüccarın piyasaya girmekte tereddüt etmesi, üretici fiyatlarını etkiliyor. Örnek limon için herhangi bir yaptırım olmamasına karşın limonun kilogram fiyatı 1.50 liradan 80 kuruşa geriledi. Aynı gerileme yasak kapsamında olmayan biber için de geçerli. **Genel olarak sebze meyve piyasasında yüzde 25 ile 45 arası değişen fiyat gerilemeleri yaşanıyor.** Bu durum sürerse üretici ve üretimin zarar görmesi ve

Türkiye'nin gıda güvencesinin tehlikeye girmesi sorunu ile karşı karşıya kalırız. Bu nedenle ihtiyatlı davranmaya ihtiyaç bulunuyor.

Değerlendirme

Tarımsal dış ticaretimizde önemli bir yere sahip olan Rusya ile yaşadığımız gerginliğin tarım ürünleri ticaretimize getirilen yasakla bir adım daha ileri gitmesi başta üreticiler ve bu sektöre tedarik ve hizmet sağlayan tüm sektörleri yakından ilgilendiriyor. Temennimiz tabii ki yaşanan gerginliğin sona ermesi ve 1 Ocak 2016 tarihinde başlayacak yasakların hiç uygulanmaması. Ancak, sorun çözülmezse Rusya'ya gerçekleştirdiğimiz **ihracatı kısa vadede ikame edecek bir pazar bulmak kolay değil; bu da iç piyasada fazlalık oluşturabilir**, böylelikle de fiyatlarda aşırı düşüşler yaşanabilir. Bu çerçevede tarımsal gıda zincirinde en büyük zararı, üreticilerin görmesi bekleniyor. 3 milyon tarım işletmesinin bulunduğu, tarım istihdamının toplam istihdamdaki payının yüzde 25, GSYİH içerisinde tarım payının yüzde 8,1 ve ihracattaki tarımsal ürün payının ise yüzde 11 olduğu Türkiye için tarımsal ürün ihracatı son derece önemli. **Özellikle zincirin en hassas halkasını oluşturan üreticinin mağduriyetini giderecek stratejiler geliştirilmeli ve acil önlemler alınmalı.**